

KÜRTLER VE İSLAMİYET

ÖZET

Kürtlerin menşei hakkında çeşitli efsaneler, mitolojiler ve son dönemlerde yapılan çalışmalar sonucunda Kürtlerin menşei hakkında kesin bir şey söyleyemeyiz. Kürtler tarihleri boyunca farklı kavimlerle iç içe yaşamıştır. Farslar, Araplar, Ermeniler, Gürcüler, Türkler gibi bu birliktelikten ortak evlilikler ve kültürler doğmuştur. Bu sebeple Kürt etnisitesini araştıran antropologlar Kürt tipini tespit edememiştir.

Mesela doğu Kürtleri daha koyu ve brakisefal, batı Kürtleri ise, tersine daha açık tenli, bazen mavi gözlü ve dolikosefaldır. Kürtlerin kimliklerini tespit etmede farklı kriterler kullanılmıştır. Fiziki özellikler, kültürel özellikler, aynı dili konuşmak ve aynı dine inanmak gibi ancak bu özelliklerin hiçbiri Kürtlerin etnik kökenlerini açıklamaya yetmemiştir. Kürtlerin etnik yapısı adını taşıyan bu bölümde klasik dönem İslam tarih ve coğrafyacılarını eserlerinde Kürtler hakkındaki rivayetler ele alınmıştır. Kürtlerin etnik yapısı ve kökenleriyle ilgili bilgiler muhtelif ve zıttır. Kürtlerin etnik kökenine dair kaynak eserlerdeki ve çoğu birbirinin aynı olan bilgiler tarihçiler, coğrafyacılar ve edebiyatçılar tarafından kullanılmış ve tekrar edilmiştir. Temel kaynaklarda Kürtlerden çok az söz edilmiş ama Kürt isminin etnik anlamda kullanılıp kullanılmadığı belirsizdir. Kürtlerin İslamiyeti kabul etmeside Araplar aracılığı ile oluyor, Kürtlerin İslamiyeti kabul etmesiyle İslamiyet'e büyük katkılarda sağlamıştır. Yapılan bu çalışmada Kürtlerin menşei ve Kürtlerin İslamiyeti kabul etmesi üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Kürt, İslamiyet

1. KÜRTLERİN MENŞEİ VE KÖKENİ

Kürtlerin menşesine dair muhtelif fikir ve görüşler vardır. Bunların bazıları efsaneler ve mitler olup bazıları ise alanlarında uzman olan kişilerin öne sürdüğü görüşlerdir. Bunlardan ilki olan efsaneler hakkında belli başlı birkaç örnek vererek konuya giriş yapmak istiyorum.

Rivayet ederler derler ki: Kürtlerin aslı ve çok olan toplulukları konusunda çeşitli sözler ve birbirleriyle çelişen çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerden biri, bazılarının öne sürdükleri gibi şudur: Kürtler, beyinlerinin alınıp Dahhak (Bivrasb)'in iki omzu üzerinde meydana gelen kansere benzer bir çıbana sürülmesi için öldürülmekten, boğazlanmaktan, başları kesilmekten kaçarak dağlara ve engin yerlere dağılan insanların soyundan gelmişlerdir. Dahhak, Bişdadiler'in, büyük hükümdar Cemşid'den sonra İran ve Turan tahtına oturup ülkelere tasallut eden beşinci hükümdarıydı; o kadar Allahtan korkmaz ve sakınmaz ceberut ve haddini aşmış bir hükümdardı ki, bu yüzden bazı tarihçiler, şiddet ve ceberudundan ötürü tarihte Şeddat sanıyla ün yapan hükümdarların ta kendisi olduğunu öne sürmüşlerdir. Nitekim güçlü şairlerden biri onun kendi niteliği hakkında şöyle demiştir; “Kader yedi iklim topraklarının Şeddat karakterli Dahhak'e boyun eğmesini istedi. Bu din düşmanın koyduğu esaslar geçmiş adaletli şahların gidişine uymuyordu. Çünkü onun döneminde yaygınlaşan söz şuydu: “ onun dönemi, dönemlerin en kötüsüydü.” Bu hükümdarların yaratılışındaki ceberut ve aşırı şiddete rağmen yüce Allah kendisini, iki ejderha ve yılanın başına benzer iki kemiğin çıkmasıyla müptela kıldı; bu, hekimler tarafından kanser denilen bir hastalıktı. Bu garip hastalıktan, yakalandığı acı ve ıstırap nöbetlerinden dolayı, Dahhak'ın rahatı iyice kaçtı. Ayrıca bu hastalığı iyileştirmeye girişen ve tedavisini üzerine alan hünerli tabipler ve mütehassıs hekimler de, bu uğurda olağanca çabalarına rağmen, çaresizlik içinde kaldılar.¹

Nihayet günün birinde mel'un şeytan, Dahhak'ı muayene etmek ve ona iyileştirici bir ilaç salık vermek isteyen bir tabip kılığında çıka geldi. Bu tabip Dahhak'le karşılaşır karşılaşmaz, “Senin iyileşmen, bu kanserli çıbanbaşına genç insanoğullarının beyinlerinin sürülmesine bağlıdır” dedi. Esef edilecek durum, yöneticilerinin de bu mel'unun öğüdüne uygun olarak hareket etmeleri oldu. Rastlantı olarak acı durdu, ıstırap da tamamen hafifledi. Kansere beyin sürüldükçe hasta kendisini iyi hissediyordu artık. Bunun üzerine iş

---

¹ Şeref Han, Şerefname, (çev. Mehmet Emin Bozarlan), Deng Yay., İstanbul, 2011, s: 18.

başındaki yetkililer, günde iki kişinin öldürülmesine ve beyinlerinin alınarak kansere , hiç iyileşmeyen bu garip hastalığa sürülmesine karar verdiler. Bu durum, taşıdığı yüz karası zulme ve açık haksızlığa rağmen bir süre devam etti. Sonunda, günde iki kişiyi öldürüp beyinlerini almakla görevli adamın gönlü iğrendi; âlicenap bir duygu ve acıma kendisine galebe çaldı; sonra, günde bir kişiyi öldürmekle yetinmeye, onun beynine bir kuzu beyni eklemeye ve öbür kişiyi gizlice serbest bırakıp, kendisine şehir ve meskûn yerleri terk etmesini, insanoğlunun izlerinden hali bulunan dağları ve engin yerleri yurt edinmesini tembih etmeye karar verdi. Bu insancıl davranış, yani her gün bir kişinin serbest bırakılması, meskun olmayan bir arazideki bir alanda birçok diyalekt konuşan ve çeşitli topluluklardan gelen insanoğullarından büyük bir topluluğun meydana gelmesine yol açtı. Bunlar evlendiler ve ürediler; sonunda çocukları ve torunları bütün o geniş yöreleri doldurdular ve bütün bu insanlara “Kürd” adı verildi. Bunlar, uzun süre uygarlık eserlerinden ve meskun yerlerden uzak kaldıkları, kendi kültür ve sanatlarını, uygarlık durumlarını, bilinen diyalekt ve dillerini unuttukları için, kendilerine özgü bir dil ve bağımsız bir durum ortaya çıkardılar; sonra engin ovalara ve yüksek dağlara yayıldılar; oralarda tarım, hayvancılık, ticaret gibi uygarlık eserleri meydana getirmeye; dağ başlarında köyler, kaleler ve şehirler kurmaya başladılar; sonra birçok toplulukları varlıklı oldu ve ovalara, tepelik yerlere de girdiler.²

Bir başka efsane olan demirci Kawa efsanesine göre ise 2500-2600 yıl öncesinde Zuhak (bazı kaynaklara göre Dehhak) adında Asurlu çok ama çok zalim bir kralın altında yaşayan Kawa adında bir demirci varmış. Bu kral tam bir canavardı ve efsaneye göre her iki omzunda birer yılan bulunuyordu. Her gün bu iki yılanı beslemek için halktan iki kişiyi sarayına getirip öldürtür ve onların beyinlerini yılanlarına yemek olarak verdiriyordu. Efsane bu ya aynı zamanda bu canavar kral ilkbaharın gelmesini engelliyordu. En sonunda bu zulümden bıkan ve bir şeyler yapmak isteyen Armayel ve Garmayel adlı iki kişi kralın sarayına mutfağa aşçı olarak girmeyi başarırlar ve kralın yılanlarını beslemek için alınarak öldürülen çocukardan sadece birini öldürüp diğerinin gizlice saraydan kaçmasına yardımcı olurlar. Böylece ellerindeki bir insan beyni ile kestikleri bir koynun beynini karıştırarak yılanlara vererek hergün bir çocuğun kurtulmasını sağlamış olurlar. İşte bu kaçan kişilerin Kürtlerin ataları olduğuna inanılır ve bu kaçan çocuklar Kawa adlı demirci tarafından gizlice eğitilerek ordu haline getirilir. Böylece Kawa liderliğindeki bu ordu bir 20 Mart günü zalim kralın sarayına yürüyüşe geçer ve Kawa kralı çekiç darbeleri ile öldürmeyi

---

² Şeref Han, Şerefname, a.g.e., s: 19.

başarır. Kawa etraftaki tüm tepelerde ateşler yakar ve yanındakilerle birlikte bu zaferi kutlarlar. Böylece Kürt halkı zalim kraldan kurtulmuş olur ve ertesi gün ilkbahar gelir.³

Bu efsanenin başka bir varyantına göre olay şöyle gelişir; Kawa, 20 martı 21 Marta bağlayan gece sabaha kadar demir ocağının başında sabahlar ve oğlunu zalim Dehhak'ın katilinden kurtarmak için çareler düşünürken imdadına göğün yedinci katındaki iyiliğin temsilcisi Hürmüz, Ninowalı Kawa'nın yüreğini sevgi ve umutla doldurur ve bileğine güç, aklına ışık veririr. Ona zalim Dehhak'tan kurtuluşun yolunu öğretir. 21 Mart sabahı, gün doğduğunda, Kawa oğlunu kendi eliyle Dehhak'a teslim etmek ister ve zulmün ve kötülüğün kalesi olan Dehhak'ın sarayına girer. Oğlunu zalim Dehhak'ın huzuruna çıkarırken yanında getirdiği çekici Dehhak'ın kafasına vurur. Dehhak'ın ölü bedeni demirci Kawa'nın önüne düştüğü anda kötülüğün alevi Ninowa'da söner. Kısa sürede bütün bölge halkı isyan eder ve ateşler yakarak saraya yürürler. Zulme karşı isyanı başlatan Kawa, demir ocağında çalışırken giydiği yeşil, sarı, kırmızı önlüğünü isyanın bayrağı, ocağındaki ateşi ise özürlük meşalesi yapar. Ninowa cayır cayır yanarken meşaleler elden ele dolaşır, dağ başlarında ateşler yakılır ve kurtuluş coşkusu günlerce devam eder. Zalim Dehhak'tan kurtulan halklar 21 Martı özgürlüğün, kurtuluşun ve halkların bayramı olarak kutlar. Demirci Kawa; başkaldırı kahramanı, Nevruz ise; direniş ve başkaldırı günü olarak tarihe geçer.⁴ Kürtlerin menşei hakkında efsane ve mitlere baktığımızda önemli olan iki efsane var, Dehhak ve Demirci Kawa efsanesinden yola çıkarak Kürtlerin menşei hakkında fikir sahibi olabiliyoruz. Tabi tarihi olayların gerçekliği bakımında efsane ve mitlerin güvenilirliği azdır, bu efsaneler ve mitler dışında birçok kişinin görüşleri de bulunmaktadır.

Kürtlerin kökenleriyle ilgili araştırmalar 19. Yüzyıldan sonra hız kazanmıştır. Birçok batılı seyyah ve bilim adamı Türkiye, Irak ve İran da çok sayıda araştırma yapmıştır. Araştırmaların bir kısmı Kürtler arasında yaşayarak ve Kürtleri gözlemleyerek gerçekleştirilmiştir. Kürdistan'da arkeolojik kazılar yapılmış, eski yazı ve metinler incelenmiş, sözlü edebi ürünler derlenmiş, folklorik ürünler kayıt altına alınmıştır. Kürtlerle ilgili yazılı, sözlü ürünler kayıt altına alınmıştır. Ancak bu araştırmalar neticesinde Kürt tarihi ve toplumu ile ilgili olarak bilim dünyasının üzerinde ittifak edebileceği ortak bir sonuç çıkmamıştır. Her araştırmacı kendi tezini doğrulayacak mahiyette bilgiler ortaya koymuş ve iddialarda bulunmuştur. Bu iddiaların hemen hepsi Kürtleri Mezopotamya, Anadolu, İran ve Kafkasya çevresinde eskiden yaşamış olan

³ AYTEKİN GEZİCİ, Kürt Tarihi, Tutku Yay., Ankara, 2013, s: 8.

⁴ AYTEKİN GEZİCİ, Kürt Tarihi, a.g.e., s: 9.

Subari, Asur, Guti, Lulu, Kasit, Mitanni, Muşki, Kardu, Med, Hurri, Sümer, Babil ve Haldiler halkların ve uygarlıkların devamı saymıştır. Bazıları Kürtleri Urartulara, Araplara, Ermenilere bağlamış, bazı bilim adamları da Kürtlerin Finliler ve Cermenlerle akraba oldukları yönünde tezleri ileri sürmüşler.⁵ Burdanda anlaşıldığı gibi Kürtlerin menşei hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Çeşitli rivayetler ve görüşler bulunmaktadır. İslam Ansiklopedisindeki Kürtler maddesine göre ise:

Kürtlerin İranlı kavimlerden sayılması ırki olmaktan ziyade, dil ve tarih mutalarına dayanmaktadır. Bunların bedeni vasıfları yer değişir. Kürtlerin şarktan garba doğru yayılmış olmaları ihtimal dâhilindedir. Bununla beraber, Kürtlerin merkezi sahaya yerleşmelerinden evvel, burada isimleri kendilerinininkine benzeyen (kardu), fakat başka menşeli bir kavim yaşamış olduğunu ve bunların sonradan İran menşeli Kürtler ile karışmış bulunduğunu ileri sürmekte mümkündür. Takriben M.Ö. 2000 tarihli iki Sümer eşik taşında, Thureau-Dangin bir Kar-da-ka memleketinin ismine tesadüf etmiştir. Bu memleket Driver'in Van Gölünün cenubunda gösterdiği su taifesinin yanında bulunuyordu. Şerefname Bitlis bölgesinde bir Süy kalesi zikreder. Yukarıda sözü geçen kitabelerin tarihinden bin sene sonra Tiglath Pileser Kur-ti-e kavmi ile Azu dağlarında muharebeye girişmiş idi ki, Driver buranın bugünkü Hazo olduğunu tahmin eder. Bununla beraber Kur-ti-e'nin okunuş tarzı kat'i değildir. Herodot (M.Ö.V.asır)'ta buna benzer bir isim geçmez. Xenophon'un anlattığı on binlerin ricati Kardukların meşhur olmasına yol açtı. Bunların memleketi Kentrites ırmağının şarkında bulunuyordu. Bundan sonra aynı ismin daima Dicle nehrinin solunda, Cudi dağı yakınındaki bölgeye verildi ve klasik eserlerde bu ismin Korduene şeklini aldığı görülür. Aramiler'de bu bölgeye Bes-Kardu ve zamanımızın cazirat İbn Omar kasabasında Kardu Gazarta'sı denildi. Ermeniler Korduh, Araplar da Bakarda ismini kullandılar. Esas itibari ile Xenophon devrinde Diclenin şimalinde, ana kütleden ayrı kalmış İrani bir kabileye tesadüf edilmesi, olmayacak bir şey değil ise de Kardu'ların kavmi vasıfları hakkında bir hüküm verebilmek için ancak isimlerinin şahadetine dayanılmaktadır. Bu ismin Sami benzerleri de vardır. Kardular, ister Samilere, isterse yerli ırklara bağlansın, eski Karduhlar'ın işgal ettikleri bölge Kürtlerin esas yaşama sahalarından birini teşkil etmektedir. Bu suretle Karduhlar'ın Kürtlerle aynı olduğu neticesine varılmış idi ki, bu görüş tarzı XX. asır başlarında bir mütearife halinde idi.⁶ Mehmet Emin Zeki Beg'e göre kendi ulusunun veya bir başka ulusun tarihini araştıran bir

⁵ Bekir Biçer, Kürtler, Çizgi Yayınları, Konya, 2014, s: 46-47.

⁶ Viladimir Minorsky, İslam Ansiklopedisi, M.E.B Yay., Cilt VI., İstanbul, s: 1089-1090.

kimse; her şeyden önce, söz konusu kavmin ana yurdunu ve ilk kökenini araştırmak zorundadır ancak yoluna çeşitli zorlukların ve engellerin çıkacağı da bir gerçektir. Çünkü kişinin elde edeceği doğru, kesintisiz ve uyumlu bilgiler çok azdır. Aslında arkeologların ve tarihçilerin bugüne kadar yaptıkları araştırmalar, bu noktaları tam olarak açıklığa kavuşturmuş değildir. Ayrıca ulusal tarih yazılırken zorunlu olarak üç etkene dayandırılacaktır. Kan, dil, ve vatan... Bu tespit, bazı doğu bilimcilerinin görüşüdür. Ne var ki, bu üç etken herhangi bir köken bağlamında bir araya gelmeyebiliyor olsa da yine bunlar arasında en belirgin olanı dil etkenidir. Örneğin M.Ö. 2225 yılında Arap Yarımadasından Sami kökenli bir topluluk Akadlar'ın ülkesini istila ediyor ve orada ilk devletlerini kuruyorlar.⁷

Sırf bu eski kavmin Arap Yarımadasından gelmesi ve Sami kökenli olması dolayısı ile Araplar, kendilerinin bu Sami soyundan geldiklerini sanıyorlar. Öte yandan Türklerin çok eski kökenlerini sırf bazı dil benzerliklerinden dolayı, Çin'in kuzeyinde Orhun Nehrinin sahillere yerleşen Şang Yung sülalesinden gelen Hunlar'a dayandırıyorlar. Bu durumda, Türk halkının ilk ortaya çıkışının M.Ö.28 yüzyıl olması gerekir. Biz de onların mantığıyla meseleye yaklaşıyor ve diyoruz ki: Kürdistan; insanlığın ikinci ana yurdudur. Tarihsel gelişmeler doğrultusunda, topluluklar oradan dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlardır. Tarihin başlangıcında, burada Zagros Dağları halkları yaşıyordu. Bunlar; Lulu, Guti-Guti, Kasi, Khaldi-Kaldı, Subari-Hurri halklarıydı. Bir de Kürdistan'ın güneydoğusunun uç bölgesinde Elami halkı yaşıyordu işte bu nedenle birtakım dilsel ilişkiler ve benzerliklerden hareketle bazı doğu bilimciler, bu halkların Kafkas sülalesinden geldiklerini ileri sürmüşlerdir. Şimdi Elami halkını bir yana bırakacak olursak bu halkların tümünün bugünkü Kürt halkının çok eski ataları olduklarını söyleyebiliriz. Asurlular zamanlarının ilk dönemleri ile Sümerlerin ve Akadların döneminde büyük siyasal olaylar meydana gelmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, Ari (Hind-Avrupa) ırkının önce Zagros Dağlarına, ardından doğusuna ve batısına doğru başlayan bu göçlerin M.Ö. 10. ve 9. Yüzyıllarında başladığı sanılıyor. Zagros Dağlarının ve Kürdistanın asıl halkından geriye kalan kısımları etkisi altına alarak onları da topyekün arileşmelerine yol açmıştır. Topluluk ve halklar halinde gelen bu yeni ari göçmen halklarının en büyüğü ve en güçlüsü Medlerdi. Bunlar başlangıçta Urmiye gölünün doğusuna yerleştiler. Bunları Pars, Manay, Parsivi, Parth ve Kartşoy gibi diğer ari halklar izledi. Öyle anlaşılıyor ki, bu saydığımız

---

⁷ Mehmet Emin Zeki Beg, Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Nubihar Yayınları, İstanbul, 2014, s: 73.

toplulukların sonuncusu, yani Kartşoyilerin-Ksenefon'un tespitine göre M.Ö. 401 göç ettikleri tarih M.Ö.7 asıra kadar dayanır. Durum böyle olduğuna göre, bazı tarih bilginlerinin söyledikleri gibi, şöyle söylememiz bir zorunluluk oluyor: Kürt ulusunun ilk menşei ve kökeni ilk tabaka yani Zagros halklarına dayanır.⁸ Kürtlerin menşei hakkında bu farklı görüşlere bakıldığında kesin bir şey söylemek zor oluyor.

Kürtler tarihleri boyunca farklı kavimlerle iç içe yaşamıştır. Farmlar, Araplar, Ermeniler, Gürcüler, Türkler gibi bu birliktelikten ortak evlilikler ve kültürler doğmuştur. Bu sebeple Kürt etnisitesini araştıran antropologlar Kürt tipini tespit edememiştir. Mesela doğu Kürtleri daha koyu ve brakisefal, batı Kürtleri ise, tersine daha açık tenli, bazen mavi gözlü ve dolikosefaldır. Kürtlerin kimliklerini tespit etmede farklı kriterler kullanılmıştır. Fiziki özellikler, kültürel özellikler, aynı dili konuşmak ve aynı dine inanmak gibi ancak bu özelliklerin hiçbiri Kürtlerin etnik kökenlerini açıklamaya yetmemiştir. Kürtlerin etnik yapısı adını taşıyan bu bölümde klasik dönem İslam tarih ve coğrafyacalarının eserlerinde Kürtler hakkındaki rivayetler ele alınmıştır. Kürtlerin etnik yapısı ve kökenleriyle ilgili bilgiler muhtelif ve zıttır. Kürtlerin etnik kökenine dair kaynak eserlerdeki ve çoğu birbirinin aynı olan bilgiler tarihçiler, coğrafyacılar ve edebiyatçılar tarafından kullanılmış ve tekrar edilmiştir. Temel kaynaklarda Kürtlerden çok az söz edilmiş ama Kürt isminin etnik anlamda kullanılıp kullanılmadığı belirsizdir. Kürtlerin etnik kökeni X.yüzyıl ortalarından itibaren İslam coğrafyacalarının dikkatini çekmiştir. Kürtlerin etnik kökeniyle ilgili ilk rivayeti meşhur coğrafyacı Mesudi Muruc ez Zeheb adlı eserinde ortaya koymuştur. Kürtlerin etnik kökenleri hakkında bilginler arasında ihtilaf çıktığını vurgulayan Mesudiye göre Kürtler:

1. Rebia b. Nizar b. Vail'in soyundan gelmiştir.
2. Mudar b. Nizar'in soyundandır
3. Kürd b. Mert Sasa'a Hevazinoğullarındandır. Gassanoğulları'yla aralarında çıkan olaylardan dolayı çok eski zamanlarda onlardan ayrılmışlardır.
4. Davutoğlu Süleyman'ın mülkünü çalan münafık şeytanlar onun cariyeleriyle cinsi temas kurmuştur. Süleyman: "Onları dağlara ve vadilere sürün." Demiştir. Bunlar birbirleriyle evlenmiş ve çoğalmıştır. Böylece Kürt soyu ortaya çıkmıştır.

---

⁸ Mehmet Emin Zeki Beg, a.g.e., s: 74-75.

5. Dahhak'tan kaçanlar dağlara sığınmış, dağlara kaçanlar orada vahşileşmiş ve çoğalmıştır. Kürtler bu şekilde türemiştir. Sonra soyları çeşitli gruplara ayrılmıştır.

6. Rabia b. Nizaroğullarının soylarındandır.

7. el-Bekri ise “Kürtlerin Hevazin ve Kays soyundan” olduğunu iddia etmiştir. Arap coğrafyacılarının çoğunluğu Kürtlerin Arap asıllı olduğuna inanmıştır. Kimi yazarlar ise Araplaşmış Kürtlerden söz etmiştir. Coğrafyacıların çoğuna göre ise Kürtler esmerdir.⁹

Kürtlerin menşei araştırırken yaşadığı coğrafyalara bakıldığında o bölgelerde Araplar, Gürcüler, Türkler, Ermeniler yaşa maktadır. Antropologların yaptığı incelemelerde Kürtler bulunduğu bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Buda yaşadığı coğrafyadaki milletlerle kaynaşmasından kaynaklıdır. Böyle oluncada Kürtler hakkında yapılan araştırmalar eksik kalıyor. Kısacası yukarıda sözünü ettiğimiz efsaneler ve alanında uzman kişilerin söylediklerine bakılırsa Kürtlerin menşei hakkında kesin tek bir yargıya varmamız mümkün görülmemektedir.

2. KÜRTLERİN İSLAMLA TANIŞMALARI

İslâm'ın doğduğu dönemde Kürtler Sâsâni İmparatorluğunun egemenliği altında yaşamaktaydı. Musul çevresindeki Kürtler ise Bizans İmparatorluğuna bağlıydı. Müslümanlar ve Kürtler ilk defa Hz. Ömer zamanında 640 yılında Hulvan ve Tikrit'in fethi esnasında karşılaşmıştır. Sa'd b. Ebu Vakkas, Huzeyfe b. Yemânî'yi Kürtlerle savaşmak için görevlendirmiştir. 640 yılında Zevezan Kürt emiri Müslümanlara haraç vermiştir. Musul ve Şehrizer'un fethiyle Irak ve İran çevresindeki Kürtler Müslümanların siyasi hâkimiyeti altına girmiştir. Utbe b. Ferkad, Şehrizer, esSamağan ve Dârâbâz'ı fethetmiştir. Sonra Ahvaz, Beyruz ve Menâzir fethedilmiştir. 645 yılında Ebu Mûsa el- Eş'ari İsfahan ve çevresini fethetmiştir. Aynı yıl Sâriye b. Zunem, Fesâ ve Dârebecerd'e hâkim olmuştur. Azerbaycan'da ise Merzuban Müslümanlara yenilmiş ve Müslümanlar antlaşma yoluyla Azerbaycan ve çevresinin sahibi olmuştur. Hz. Osman döneminde fetihlere devam edilmiş, Kürtlerin direnişi kırılmış ve Azerbaycan'ın fethi tamamlanmıştır. İslâm coğrafyacı ve tarihçilerinin kitaplarından elde edilen bilgilere göre Kürtler tarihsel olarak Kuzey Irak, İran'ın doğusu ve Azerbaycan'da yaşamıştır. Kürtler, Anadolu'ya ise 10. yüzyıldan itibaren Mervânilerle birlikte gelmeye başlamıştır. İslâm fetihleri karşısında Kürtler ya Sâsâni İmparatorluğu ordusunda ya da bağımsız kabileler şeklinde Müslümanlara karşı

⁹ Bekir Biçer, a.g.e., 2014, s: 50

savaşmıştır. İslâm fetih politikası gereği Kürtler öncelikle İslâmî davete muhatap olmuş ve az bir kısmı Müslüman olmuştur. Müslüman olmayanlar ise cizye teklifini kabul etmiş; can güvenliği ve inanç serbestliği karşılığında Müslümanların hâkimiyetini kabul ederek zimmi statüsü kazanmıştır. Kürtlerin büyük bir kısmı ise savaş seçeneğini tercih etmiş ve Müslümanlarla savaşmıştır. Ancak Farslarla birlikte Müslümanlara karşı yürüttükleri savaşları kaybetmiş ve Sâsânî İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Müslümanların otoritesini kabul etmişlerdir. Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde Kürtlere yönelik fetih ve davet hareketi devam etmiştir. Bu dönemde Kürtlerin yaşadığı Güney Mezopotamya, Cibal ve Ermeniye bölgesinin tamamı İslâm hâkimiyeti altına girmiş ve Kürtlerin önemli bir kısmı Müslüman olmuştur. Müslüman Kürtler Hz. Ali devrinden itibaren İslâm toplumları içinde dikkati çekmeye başlamıştır. Müslüman Kürt aşiretler Emeviler döneminden itibaren iktidar için sorun olarak görülmüştür. Emevilerin valisi Haccac b. Yusuf, aşiretleri egemenliği altına almak için bazı Kürt aşiretlere karşı şiddetli bir mücadeleye girmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Kürtlerin çoğu Ehl-i Sünnet olarak bilinen çizgide bulunmuş, çok az bir kısmı ise Hârici ve Şii olmuştur. Kürtlerin az bir kısmı ise irtidat etmiştir. Kürtlerin çoğu göçebe olduğu ve hayvancılıkla geçindiği için şehirlerden uzak kırsal bölgelerde yaşamıştır. Bu nedenle Kürtlerin çoğu kitabi İslâm'la tanışmamış eski kültür ve geleneklerini uzun süre korumuştur. Bunun sonucu olarak da Kürtler diğer İslâm toplumları arasında (Arap ve Fars) asimile olmamıştır. Kürt aşiretler eski geleneksel yapılarını korumuş hatta İslâm, aşiret şeyhlerinin otoritesini pekiştirmiştir. Aşiretlerin güçlenmesi nedeniyle İslâm devletleri ya siyasal endişeye sürüklenmiş ya da Müslüman Kürtlerin askeri potansiyelinden yararlanma yolunu seçmiştir. Abbasiler döneminde Müslüman Kürtler İslâm ordusunun önemli bir asker kaynağı haline gelmiştir. X. yüzyıldan itibaren Abbasi Devleti'nde merkezi otorite zayıflamış ve taht kavgaları hızlanmıştır. Bunun yanında İslâm coğrafyasında Tevâif'ü Mülûk adı verilen yarı bağımsız beylikler ve devletler kurulmuştur. Bu dönemde Kürtler de özerk hanedanlar kurmuştur. "Selçuklular, XI. yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan, Kürdistan, Erran ve Doğu Anadolu'ya geldiklerinde buralarda hâkimiyet süren Revâdi, Şeddadi, Mervâni ve Annazoğulları gibi Kürt hanedanları mevcuttu."¹⁰

Bir başka yazara göre ise Kürtlerin İslamlaşması şu şekilde olmuştur: Kürtler inanç olarak tevhide dinlere pek uzak değildiler. Örneğin Mekke'de kendilerini Hz. İbrahim'e (as) ait Hanif dininin mensupları olarak görenler hemen İslam'ı kabul etmişlerdi. Çünkü

¹⁰ Bekir Biçer, "Ortaçağda Kürtler Ve Türkler", International Journal of Social Science, s: 235-236

İslami inanca fazla yabancı değillerdi. Buna benzer bir durum Türklerde de var. Birçok insan Türklerin eski dini olarak Şamanizm'i biliyor. Hâlbuki bu eksik bir bilgidir. Şamanizm'in Türkler arasında etkin olduğu doğrudur; ama Şamanizm başlı başına bir din değil, bir sihir kültürüdür. Daha çok tedavi amaçlı sihirlerin yapıldığı bir büyü ekolüdür. Aslında Türklerin en eski dini Göktanrı inancıdır. Adından da anlaşıldığı üzere, gökte bir tanrının var olduğu felsefesine dayanan bu din de, tevhidi bir dinin kalıntısı olabilir. Çünkü bazı kaynaklara göre 124.000 peygamber ve nebi gelmiş. Pekâlâ, bunlardan biri de bu Göktanrı dini olmuş olabilir. Kısacası tevhid dinine yabancı olmayan bu kavimlerin İslamlaşması fazla zor olmadı. Bu nedenle; Kürtler daha Hz. Ömer zamanında, Türkler ise Emeviler zamanında Müslümanlığı seçtiler. Kürtlerde İslam inancı tedrici bir şekilde yaşanırken, Türklerde Talas savaşı sonrası toplu ihtidalar oldu. Hatta bir günde 10.000 çadır halkının İslam'a girdiği kaynaklarda geçer. Kayıtlara göre; "el-Cezîre" bölgesi olarak adlandırılan bölge, hicri 18. yılda, Müslüman Araplarca, bir yıl içerisinde fethedilmiştir. Hicri 19. yılda, Müslümanlar bölgeye tamamen hakim oldular. Dicle ile Fırat arasında geniş bir yer kaplayan ve Ruha (Urfa), Harran, Sümeysat (Samsat), Rakka, Serve, Hisn-ı Keyfâ (Hasankeyf), Âmid (Amed, Diyarı-Bekir, Diyarbakır), Meyyâfarikîn (Farkin, Silvan), Nasibin (Nusaybin), Mardin, Dara ve Ceziretü İbni Ömer (Cizre) gibi şehirlerden oluşan bölgenin, bir yıl içinde savaşa alınması ihtimal dışıdır. Zaten tarihçiler bölgenin tamamen olmasa bile, küçük çatışmalardan sonra sulhen alındığını kaydederler. Yazarın yaptığı görüşmelerden aldığı bilgilere göre; Süryaniler, Bizans Ortodokslarının zulmüne maruz kalmışlar. Bilindiği gibi, Bizans Ortodoksları, İstanbul'da gerçekleştirdikleri konsüllerde Doğu Hıristiyan akımlarını yasaklayan kararlar almışlardı. Bu arada doğu Hıristiyanlık akımları ile Bizans Ortodoks anlayışının uzun süre mücadele ettiğini de belirtelim. Bu yasaklama hareketinden sonra, Ortodoksların baskı rejimi kurdukları anlaşılıyor. Süryaniler bu durumdan çok mağdur oldular. Bu ara bilgiden sonra, Hıristiyanların görüşlerini aktarmaya devam edelim: "Ortodoksların baskı ve şiddetine dayanamayan Süryaniler, İslam Halifesi Hz. Ömer (r.a)' den yardım talep etmişler. Hz. Ömer, ordusunu göndermiş. Yukarıda da belirtildiği üzere, İyad b. Ğanm komutasındaki İslam ordusu, el-Cezire'yi fethetti. İslami kaynaklar bölgenin büyük bir savaş olmadan, Ruha (Urfa) anlaşması şartlarına göre ve sulhen alındığını belirtmektedirler. Bu husustaki en eski İslami kaynaklardan biri, Belazuri'nin Fütuhu'l-Büldan (Beldelerin Fethi) adlı eseridir.¹¹

---

¹¹ Mehmet Emin Özmen,Doğruhaber,Araştırma

Mehmet Emin Zeki Beg'e göre ise Kürtlerin müslümanlaşması şu şekilde cereyan etmiştir; İslam dini ortaya çıkıp Kürtler ilk müslümanlarla temasa geçince, bu yeni dinin ilkeleri ve hoşgörüyü esas alan öğretileri üzerinde düşündüler.¹²

Bu sağlam ilkelerin ve genel öğretilerin kendi karakterleri ve kişilikleri ile uyuştuğunu gördüler ve topluca bu yeni dini kabul ettiler. Aradan geçen zaman içinde bütün içtenlikleri ile bu dinin emirlerine uydular. Tıpkı bu asırda Türkistan Türklerinin ve Afrika Berberilerinin samimi bir şekilde islama sarıldıkları gibi, onlarda içtenlikle islamı benimseyip emrine girdiler. Kürtlerin islam orduları ile ilk temasları ise h.18 tarinde ve Hilvan ile Tikrit'in fethinden sonra gerçekleşmiştir. Ancak bu tarihten öncede Kürtlerle müslümanlar arasında bir takım temasların gerçekleştiğini biliyoruz. Çünkü bu tarihten daha önce, bazı Kürtler islam dinini kabul etmişlerdi: mehum Mahmud Efendi el-Alusi Ruhu'l-Meani adlı ünlü tefsirinde peygamber efendimizin ashabı arasında Caban-Gavan el-Kurdi diye birinden söz ederken bu zatın "Meymun" adında bir oğlu olduğunu ve künyesinin Ebu Busayir olduğunu söylüyor, aynı zamanda bu bilgileri Hafız İbn Hacer'in el-İsabe fi Temyiz es- Sahabe adlı eserine dayandırıyor ki, bu kitapta, Gavan el-Kurdi tarafından rivayet edilen bazı hadislerle yer verilir ve bu hadislerinde nikah ve benzeri konularla ilgili olduğunu ekler. Kuşkusuz, bunlardan başkade Kürt halkından daha baska sahabelerin olduğu ihtimal dahilindedir.¹³

Bir başka yazara göre kürtlerin müslümanlaşma serüveni şöyledir; İslam orduları ilk olarak 633 yılından itibaren İranlıların egemenliği altındaki bölgelere yayılmaya ve Irak yöresindeki kentleri ele geçirmeye başladılar. Sasaniler ile Müslümanlar arasındaki ilk büyük savaş Hz.Ömer döneminde 637'de, Dicle kıyındaki Qadisiye'de meydana geldi. İranlılar yenildiler, Sasani hükümdarları Medya'ya sığındı. Bu savaş Kürtlerin İslamla tanışmasına vesile oldu. Kürtlerin islamı kabul etmeleri pek zor olmamıştır. Kürtler o günden bu güne daima İslama sahip çıkmışlar ve her zaman dinlerine sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Kürtle ve diğer İrani halklar ile müslümanlar arasındaki ikinci büyük savaş Medya'da Nehavent yakınlarında meydana geldi. Bazı maksatlı kitaplarda yazıldığının aksine asla müslümanlar Kürdistan'a yönelik seferleri sırasında Kürtlere zulüm yapmamışlardır. Hz. Ömer gibi adalet timsali bir insanın Kürtlere zulüm ettiğini söylemek büyük bir iftiradır. Böyle bir şey İslam düşmalığının bir göstergesidir. Fakat şu var ki

---

¹² Mehmet Emin Zeki Beg, a.g.e., s: 123

¹³ Mehmet Emin Zeki Beg, a.g.e., s: 124

ortada bir savaş vardır ve her savaşta olduğu gibi bu savaşlarda da karşılıklı ölümler olmuştur.¹⁴

Kürt halkı İşlam dinini ciddiyetini samimiyetini ve sağlamlığına kanaat getirip müşlümanlığa çok kısa zamanda büyük çoğunluklar halinde geçiş yamışlardır. O günden sonra İşlamiyeti sečen Kürt halkı büyük şahsiyetler yetiştirdi, İşlamiyetin yayılmasına H ačılılara karşı mücadelede ön saflarda yer aldı. Kürtler müşlümanlığı Türklerden 200 yıl önce kabul ettiler. Türkiye'nin en eski cami, 639 yılında Mor-Toma kilisesinden çevrilen Diyarbakır Ulu Camii'dir. Bugün kürtlerin çok az sayıda yezidi dışında, Kürtlerin %98-%99'u müşlümandır.¹⁵

---

¹⁴Aytekin Gezici, Kürt Tarihi, Tutku Yay., Ankara, 2013, s: 48-49

¹⁵ Altan Tan, Kürt Sorunu, Timaş Yay., İstanbul, 2009, s: 58

SONUÇ

Yapılan bu araştırmalar sonucunda Kürtlerin kökeni hakkında farklı görüşler ileri sunulmuştur. Bu araştırma sonunda elde edilen bilgiler şöyle özetlenebilir: Kürtler Ortadoğu'nun yerli halklarından biridir. İslamiyet ncesi Kürt tarihine dair çok az doğru bilgi vardır. İslam tarihi kitaplarında İslamiyet ncesi Kürtler hakkında pek az ilgi vardır. Farslar döneminde Kürdi ve Krkiye isimleri kullanılmıştır. Farslar Kürtlere genellikle "adır mürebbisi" demiştir. Fars kralı zalim Dahhak'ın zulüm ettiği insanlar arasında Kürtler de vardır. Rivayete göre Dahhak'ın zulmünden dağa kaçan insan nesli çoğalarak, Kürtleri doğurmuştur. Farslar devrinde batı İnan için Krdabad ismi kullanılmıştır. Kürtler konusunda İslam tarih ve coğrafya kitaplarında yetersiz de olsa bilgiler mevcuttur. Ayrıca Kürt konusu dini kitaplarda da yer almıştır. Mesela Alusi, Ruh'ul-Meani adlı tefsirinde Kürtlerin etnik kökenleri hakkındaki rivayetler zikredilmiştir.

Nitekim İslam tarihi kitaplarında Kürtlerin yaşadığı coğrafya için erken dönemlerde Kürdistan ismi kullanılmamıştır. Kürtlerin yaşadığı bölgelere el-Cezire, Cibal ve Ermeniyye denmiştir. İslam'ın yayıldığı dönemde Kürtler, Musul ve evresi, İnanın batısı ve güney Azerbeycan bölgesinde yaşamıştır. Kürtlerin en yoğun yaşadıkları bölge ise Zagros Dağları evresidir. Kürdistan ismi ilk defa 12. Yüzyılda Büyük Selçuklu Sultanı Sencer tarafından İnan'ın batısı için "idari bölge" anlamında kullanılmıştır. Kürdistan ismi zaman içinde farklı kaynaklarda da kullanılmıştır. Ancak Kürdistan ismi kullanılırken hangi zaman diliminde kullanıldığı ve hangi bölgenin kastedildiği bilinmelidir. Sonuç olarak Kürtlerin islamiyeti kabul etmesi ve benimsemesi hiçte zor olmamıştır, dini benzerliklerin olması ve Müslümanlarla ie ie girmelerinden dolayı İslamiyeti kabul etmiş ve bulunduğu coğrafyada İslamiyeti yaymıştır diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- TAN, Altan, *Kürt Sorunu*, Timaş Yay, İstanbul, 2009.
- GEZİCİ, Aytekin, *Kürt Tarihi*, Tutku Yay., Ankara, 2013.
- BİÇER, Bekir, “Ortaçağda Kürtler Ve Türkler”, **İnternational Jurnal of Social Science**, s.235-236
- BİÇER, Bekir, *Kürtler*, Çizgi Yay., Konya, 2014.
- ÖZMEN, Mehmet Emin, Doğruhaber, Araştırma
- BEG, Mehmet Emin Zeki, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Nubihar Yay., İstanbul, 2014.
- HAN, Şeref, *Şerefname*, (çev. Mehmet Emin Bozarslan), Deng Yay., İstanbul, 2011.
- MİNORSKY, Viladimir, “Kürtlerin Menşei”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Cilt VI., İstanbul, s: 1089-1090.